

סבוכים זה בזה כסרטנים הללו במלחמתם, מטונפים ופצועים. מעתה לא היו עושים אלא מתוך אינרציה, ואפילו מתעשתים ליטול בברירה אחרונה, לקרן המימה, הוא מכאן והיא מכאן, הרי כל המוצאים סתומים בפניהם; המינים והכוחות על הדלתות.

האיש היה הראשון לעזוב את המערכה, שהיה כוחו מתמעט וחולך נמנו המאבק שאינו פוסק ולחץ המינים מלמעלה ומתחת. עם כל זה היה עוגר העליון אחרון מדמדם עדיין בהפרתו המתערפלת — חריגה מתוך מלפודות-מוות, למרחב, לתפוס בצמרתו של אילן צף עם הזרם, להטותו כלפי היבשה, מתוך כך לקרוא בקול לעזרה; אולי? מכאן ההכבדה על הדלת בכל גופו, המוצא החייד לחיים, על אף רעייתו ובניו הבוכים והמוזהירים על הספנה הכרוכה במעשה חתן, איתרע מזלו, שנתפס ראשו בתוך הצבת של הפתיחה הצרה ומלוא עומסה של המערבולת מחוץ — והוציא את נשמתו על-ידי טביעה, חלקו העליון למטה וחלקו התחתון למעלה. לא נאבקה עדיין עם מר המוות אלא האשה, ראשה עולה ושוקע, שוקע ועולה, כשהיא מתלבטת ומתלעלעת כאחד, בולעת ופולטת כאחד, מתוך כך חובקת בעוז את שלושת התינוקות, מתוך חתירה של אפיסת הכוחות ליבשה, על אף חבלי המוות האופפים אותה.

... ואני צוללת מטה-מטה, לתוך יוון-המצולה.

לִזְכֹּר הַלֵּל בְּבִלִי

הַלֵּל בְּבִלִי - דִּרְכּוֹ בַּסְּפָרוֹת וּבַחַיִּים

מאת אפרים א. ליפציקי

א

הלל בבלי המשורר כהלל בבלי האיש; משורר שחותמו אמת. הוא גרס לא "מיטב השיר כובו" אך מיטב השיר אמתו. מעולם לא נזקק בשירתו לנושאים אלא אם כן זיקה נפשית לו להם, זיקה שעילה לה חוויה אישית קודמת שטבעה רישומיה בתוך נפשו, וכששר על נושאים אלו שירתו היא בחינת "מבשרי אחזה" ו"לבי ובשרי ירננו".

הסתייג המנוח בשירתו מאינטלקטואליות והתפלספות — דיון בבעיות שיש בהן משום חשבונות עולם ודרישה במעשי בראשית ומעשי מרכבה — ומ"מטיפות" שנעשית על פי רוב מין "מגידות", אף בסורים עליו הרמו והסוד שבפרד"ס השירה — אותו חלק הפרד"ס העטוי מעטה ערפליות של מסתורין והכיסוי שבו מרובה על הגילוי, ועתים כיסוי זה הוא לוטרמיה, מעלים תוך נבוב וריק, קונם עליו יסודות שירה אלו שנתפסו להם משוררים עבריים חדשים ו"חדשים" ו"עדכניים", מושפעים ממשוררי אומות העולם שדברי שירתם הם, כביכול, כדברי האורים, כלומר: נהירים רק לאלהים ולעצמם, ופעמים גם לא לעצמם — רק לאלהים פתרונים, מופת לו בשירתו שירת התנ"ך, בגילויי-מהותה האופייניים שבהם הגיעה לשיא-גאות מרקיעה לשחקים — שירה לירית שהיא שירת הלב ולא שירת המוח, ואפילו היסוד המחשבתי שבה שנתגלה ביותר באיוב וקהלת — אין המחשבה שביסוד זה סחוטת מן המוח, נוקשה וקפואה — נובעת היא מתחושת הלב, שקוית בדמו ומחוממה בחימתו ומורעדה מרעדו. "רבות מחשבות בלב איש" — המשורר התנ"כי חושב בלב וחשבונות העולם שלו מתמצים מתוך חשבונות נפשו. אספקלריה היא הגות לכו לאלהים ועולם, ומשמשקפים בה מצטרבים הם בעדשת-המוקד

שבתוכה ומתקרנים בזיוה. נאמן היה המנוח למסורת של שירה עברית קמאית זו, שירת הלב, שבה הוטבע מטבעה ובה יצאו לה מוניטין וקנתה עולמה.

אכן נתפס המנוח לפעמים לנושאים מחשבתיים ואפיים, כגון "עלי ושמואלי", "מיסס וודס", "סרגיוב בכפר תבור" וכיוצא בהם, ואולם לא הם המכריעים בשירתו. הכרעה טובעת מטבע של מהות-שתייה ועצמות יסודית. ואם תמצא לומר יש גם בהם, אם במישרים ואם בעקיפים, תגובה לחוויות ובנות-חוויות אישיות. שירתו בעצם מהותה, היא שירת הלב — "לב נצרב מיופי, כל שביב יפי נפש לבבו יכניע, ומבין שירת ההיכל קול אחד ישמע — קול נפש האדם". צער היחיד וצער האומה וצער כלל-אדם וכלל-עולם, געגועים לעיר מולדתו שמעבר לים, כלות נפש לאישיה, אנשי-סגולה ופשוטי-עם משלומי אמוני ישראל, ונהייה אחר יפי הנוף שנתגלה לו באמריקה, ארץ מגוריו החדשה, ויפי אישיה, בני ברית ושאינם בני ברית, עריגה וחריגה לספירות הוד ותפארת והתרפקות והתדפקות על שערי חסד וחנינה ואהבה, תפילה מן המיצר בעטף לבבו והתרוננות מתוך חדות-נפש עילאית — אלה וכאלה מהווים צפור-הנפש שבשירתו, עליהם הוא שר ולבו כנור לשיריהם.

ושירה לבבית זו, צנועת הגיגים ועדינת רחשים, נתן לנו בניב צנוע אנין ארשת, ללא התייפפות במליצות ממללות רמות והתקשטות בנוצות ססגוניות, אפילו כשהן משלו, והתגנדרות במשקל וחריזה מעשי להטים שפעמים מפריחים הם נשמת השיר והוא נעשה לגולם מצועצע. כנות וישרות וצלילות בשירתו, מושרה בריתמוס נפש כריתמוס פלג מפכפך מעדנות בשיקשוק רונן, ובצלילים כקול דממה דקה ישמעו, באפס צלצלי תרועה. אין הוא נוהג סילסול והידור, לא בה, בשירתו, ולא בשפתה — שירת-אמונים בשפת-אמונים שאמנותן בפשטותן.

ב

והותמו אמת במסותיו שרובן רשימות והערכות על דברי טפרות וסופרים, ומשכונסו לתוך קובץ-המסות "רוחות נפגשות" נתגלו, בצירופן, באור חדש. לא נקט המנוח במסותיו הביקורתיות לא סוג הביקורת הפרשנית ולא סוג הביקורת הדרשנית.

יש ביקורת פרשנית שפירושה: מתורגמנית לדברי היצירה שהיא מעריכתם, להסבירה לקוראים, ועתים הסברתה דרדקאית, מין לעס שהיו שמים בפי תינוק להטעימו טעמה של הברות הלעוטה ולהקל עליו בליעתה. ויש ביקורת דרשנית שמשמעה: דרישה במופלא ובמכוסה, ממשיים ומדומים, שביצירה שעשאתה כמין חומר לדרשנותה, ופעמים רואה בה המבקר הדרשן מהירהורי לבו ותולה בה בוקי סרוקי. מעקם הוא בה הכתובים ומכניס לתוכה כוונות וסמלים ומזמים ורוזי-רזים וחקירות פסיכואנאליטיות, ומגלה בה תהומיות שהוא, המבקר, צולל לתוך נבכייה ודבריו נשמעים מתוכם דתקיעה מתוך הדות. אין רוח המנוח נוחה מן השטחיות והדימויות המעומעמה שבשני סוגי ביקורת אלו. משנתו בביקורת קב ונקי.

יש בה הערכה פשטנית, כנה וישרה, חודרת לתוך-תוכה של היצירה שהוא מעריכה, תופסת צומת-הגידין שלה, יורדת לעומקם של שרשיה ומתחקה על השכבות התרבותיות ומקורות ההשפעה שמהם היא יונקת וניזונה, מחשיפה יתרונותיה ומגרעותיה ומעמידתה על עצמותה המהותית כמות שהיא ללא סילוף כל-שהוא.

אין בית-מדרש בלא חידוש, ואם אין הרבה מן החידוש במסותיו שבהן הוא מעריך סופרים עברים קלאסיים בעלי שיעור קומה ידועי שם, שבאירופה ובארץ ישראל, אין זה אלא מפני שטיב נושאייהן עשוי להגביל ולצמצם כוח החידוש שבמבקר שנטפל להם. נושאים הם שדשו בהם רבים והקיפום מצדי-צדיהם וכמעט שלא הניחו בהם מקום לאחרים להתגדר בו. משנוקק במסותיו להערכת הסופרים העברים שבאמריקה מן המשמרת החדשה, מחדשי הספרות העברית האמריקאית ש"אבד עליה פלח", והביקורת העברית או שנמנעה מטלפל בהם או שהגיבה עליהם תגובה קלושה — דבריו במסותיו אלו מאירים ושמחים. מעריך הוא יצירותיהם בהערכה הגיונית מנהירה ומבהירה, מגלה המאור והחידוש שבהן, וצר קלסתריותם ביד אמן, בקוים ושרטוטים שיש בהם בכדי עיצוב דמות וטביעות אופה ונוסף עליהם מחמימות לבו וזיו נפשו.

והרבה מן החידוש יש במסותיו שבחלקו השני של הקובץ שלתוכו נקבצו: "פרקים משירת אמריקה". מוסר הוא לנו בהן פרקים וראשי פרקים מתמצית שירתם של רוברט פרוסט, אדגר ל. מסטרס, קרל סנדברג ואמי לוואיל, בצירוף תרגומי קטעים משיריהם בתרגום אמנותי, קובע ברכה לעצמו. מעמידנו הוא בהם, בפרקים אלו, על מהותה של שירת אמריקה החדשה ששוררה משוררים אלו שהוא מגדירים הגדרה קולעת: "צעירים משוררים שואפים להשתחרר מן השיגרה הספרותית המושלת, להכניס זרם של חיים חדשים לתוך יאורי-השירה העומדים ולתת ביטוי נמרץ לכל התוסס ומפעפע בקרב נפשם מבלי התחשב עם האפנה המקובלת בשירה". וגולת הכותרת שבחלק זה היא מסתו הנפלאה "שירת הכושים", מעריך הוא בה שירתם של משוררים כושים, בצירוף תרגומים משיריהם שהם מלאכת מחשבת להפליא — אותם משוררים כושים שהם תנים לבכות ענות עמם ומרדנים מתקוממים קוראים תגר על ההפליה הגזעית וההשפלה והדיכאון שניתנו בהם ומכריזים על דרור ושיויון שילחמו להם וסוף נצחונם לבוא.

במסותיו אלו יש מעין אנתולוגיה בועיר אנפין לשירת אמריקה הצעירה באותה תקופה שנכתבו בה.

ג

חלוץ היה, מחלוצי הספרות העברית המחודשת על אדמת אמריקה.

הוא בא לאמריקה עם דימדומי שחרה של תקופת יצירה חדשה, ראשונית, בתחום הספרות העברית. זה התחילה חורגת ממצרי תחומה שתחמו לה וכלאוה בו סופרים עברים מתקופת ההשפלה שנתגלגלו לכאן מעבר לים וחותרת למרחביות,

לרווחות כבירת הממדים ורחוקת האפקים שבארץ חדשה זו, להתנער מן הענין שכיסה עליה, להתרענן ולהתבשם באווירה, ולהתרכב בתוך גזע הספרות העברית שיהיה נופה שיתענף ממנו נוטה לאמריקה ונושא פרי ישוה לו שיש בו בנותן טעם וריח של אמריקה.

מפותחי תקופה נהדרה זו היה המנוח, מראשוני דבריה ודובריה, פועל ומפעיל בה. מעורה היה בתקופה זו בכל שרשי נפשו ונימי הווייתו ונעשה מראשי סוללי מסלולה ומכווני כיוונה בתוקף אישיותו האצילית ותרבותיותו שתה שפוע בה — מזיגה של תרבות עברית שהביא אתו מאהלי שם שבאירופה ותרבות עולמית שסיגלה באסכולות של יפת שבאמריקה. תרם המנוח לספרות העברית המחודשת באמריקה מן העידית שביצירתו בשירה ובביקורת, ויזכרו לטוב שלושת המאספים שערך והוציא: „נימים“, „מסד א' וב'“ שכינס לתוכם, משלו ומשל אחרים, ממיטב היצירה העברית שבאמריקה.

לא נסתגר המנוח בתחום השירה והמסה שידי רב לו בהן והן מרווח צמאון היצירה שבו. יוצא היה מתחום זה, רשות היחיד שלו, לרשות הרבים, כל אימת שנדרש, ונותן ידו לכל מפעל ספרותי ותרבותי שיש בו משום ביסוס עמדתו והרמת קרנה של העברית באמריקה, וקולו נשמע בתיכונם ובביצועם של המפעלים שנתן ידו להם והכול נשמעים לו.

איש האמת והיושר היה ובעל מזג חם ונוח להתלהב, וכשראה אבק של סילוף האמת ועיוות שורת היושר התריע על הקלקלה וקרא תגר וקיים מצוות הוכח תוכיח, אם את עמית ואם את ציבור. ואולם מקובלות היו תוכחותיו על אלו שנפגעו בהן ונכוו בגחלתן ללא נטירת טיגה לו. נקבע מצד העודרים עמו במערכת יחס של כבוד והערצה לאיש דגול זה שכפה על עצמו מוסריות עליונה ועשאה לקר ומשקולת בארחות חייו, ועבריותו מובלעת באבריו והיא יסוד הווייתו ושורש עצמותו, ותוכו כברו, וגדור ממידת נקימה ונטירה שפעמים אוחזים בה תלמידו חכמים, והם נזקקים לעצתו ולהדרכתו.

נענה היה לדורשיו ליתן ידו לכל מפעל ספרותי ותרבותי וגם נענה לדורשיו להרצות הרצאות, אף על פי שהוראתו בבית המדרש לרבנים ולמורים בולעת ומבלה רובי עתותיו. מרצה אמן היה, והרצאותיו סדורות ושגורות בפיו, עשירות בתוכן ונאות בצורתן — תורה מפוארה בכלי מפואר — ומורצות בכשרון נאימה מקסים ובפאתוס והתלהבות לוקחי לב.

מראשוני פותחי תקופה נהדרה זו — תקופת התחדשותה של הספרות העברית באמריקה — ואחרוני מסיימיה היה, עם דימדומי שחרה של תקופה זו בא לאמריקה, ועם שקיעתה מתוך דימדומי בין-ערביים נוגים שקעו חייו. תקופה זו הובלה לקברות אתו. לא הקימונו מקרבנו ממשיכים ולא השארנו יורשים ממלאי מקומותינו. אסכולות ובתי-מדרש מכל המינים יסדנו ללימוד הלשון העברית והספרות העברית לבני ישרון על אדמת אמריקה, ומתבזבזים עליהם מיליונים — סכומים ענקיים, לא יאמן כי ייספו — ועדיין לא הצלחנו לטעת בלבות חניכיהם

אהבה ליצירה העברית, ולא קם מבעלי-הפשרונות המצויינים שבהם קומץ קטן של סופרים עברים בעלי שיעור קומה שיקדישו חיהם ליצירה עברית ובה יראו עולמם וימצאו סיפוקם.

עם סתימת הגולל של הלל בבלי נסתם הגולל על תקופה זו. נתפרדה החבילה. מתי מעט, „שפלים בודדות בעמק רפאים“, נשארו מחבריו בני דורו. מתאבלים הם עלי, חברים היקר ששפלוהו, ומתאבלים על תקופה נהדרה זו שבה חי ויצר ופעל שהלכה עמו ואיננה.

ד

תקופה נהדרה הובלה לקבורה עם המנוח — והובל לקבורה עם המנוח גם חלק גדול מחיי שהיה שזור במסכת חייו בנימי נפש בל יינתקו.

קשורים היינו בקשרי אחוה ורעות זה כיובל שנים, מאז לקחתיו אחר כבוד לבופאלו, סמוך לבואו לאמריקה, להורות בת' שבה, שקיבלתי עלי הנהלתו זה לא מכבר.

כארבע שנים עבדנו שכם אחד ולב אחד בשטח ההוראה בת' ובשטח הפעולה הציונית — אני נשיא האגודה הציונית בבופאלו והוא מזכירה, ושנינו עמלים לעשות נפשות לרעיון הציוני מתוך יהודי בופאלו ונותנים דעתנו בייחוד להכניס תחת כנף הציונות מבני-הנעורים, בני-העלייה שבהם, חובשי אסכולות עליונות ומכללות שנתארגנו באגודת „אריה“, ושנינו מרצים לפניהם הרצאות על תורת הרעיון הציוני ומשתדלים לקנות לו לבותיהם. עם פרוץ המלחמה העולמית הראשונה אנו מתמסרים לאירגון הקהילה ולייסוד ועד בא-כוחם של בתי כנסיות ואגודות שונות לשם החשת עזרה בצר לאחינו האומללים נגועי המלחמה שבאירופה.

נוסף לשיתוף זה שמשתפנו בהוראה עברית ועסקנות ציבורית עוד שיתוף לנו שמשתפנו: שנינו משוררים עברים מתחילים שביכורי שיריהם נתפרסמו ב„המעורר“ וב„העולם“, ואין אנו מניחים ידינו מן השירה העברית. יצר של כתיבת שירים פוחד ותוקף עלינו ואנו קובעים לה עתים, ומשעולה בידינו לכתוב שיר חדש מודרנים אנו להקריאו זה לפני זה ושמחים איש איש ביצירתו של חברו. יום יום מגלגלים אנו בשיחה בדברים העומדים ברומו של עולם ובהעלאת זכרונות, אני מסלוצק ומימי ישיבתי בכפר אמיק הרבור שבקנדה והוא מפילווישקי ומווילנה. שנינו נתפסים לחלומות וחולמים על ספרות עברית מחודשת באמריקה ומתאווים ומקוים לגיר לה גיר על אדמתה.

מפשרשנו מבופאלו מקיימים היינו הקשרים שבינינו על ידי גשר של נייר, חליפת מכתבים תדירה, ועל ידי פגישות שנתיות בניו-יורק, ועתים במעונות-קיץ בסביבות ניו-יורק שבהם היה מבלה עונת-חופשתו.

במכתבינו שאנו מחליפים, ושבעתיים בפגישותינו מימים ימימה, לבותינו פתוחים וגלויים זה לפני זה עד כדי חישוף דברים שבלב שהם מכבשונו של אדם ודרכם באיתכסאי. מכתביו אלי גדושים ומגודשים רחשי אחוה ורעות, וביתר שאת